

SUUDİ ARABİSTAN'IN MÜSLÜMAN KARDEŞLER POLİTİKASI: 1932- 2016

İsmail Numan Telci
Mehmet Rakipoğlu

Öz

Bu çalışmanın temel amacı Suudi Arabistan'ın İhvan politikasını tarihsel süreç içerisinde incelemektir. Çalışmada Riyad yönetiminin geçmişten günümüze İhvan politikası bölgesel güç mücadelesi ve rejim güvenliği olmak üzere iki temel değişken üzerinden analiz edilmiştir. Bu iki dinamiğe bağlı olarak Suudi yönetimi İhvan'ı bölgesel güç mücadelesi bağlamında dış tehditleri dengelemek için bir denge unsuru olarak görürken aynı zamanda rejim güvenliği değişkeni bağlamında ulusal güvenlik tehdidi olarak algılamıştır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, İhvan, Müslüman Kardeşler, Mısır, Ortadoğu

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü & Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. intelci@sakarya.edu.tr

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü. mehmet.rakipoglu@ogr.sakarya.edu.tr

DOI: 10.17550/akademikincelemeler.415985

Geliş T. / Received Date: 29.09.2017

Kabul T. / Accepted Date: 03.04.2018

Saudi Arabia's Muslim Brotherhood Policy: 1932- 2016

Abstract

The purpose of this study is to examine the Ikhwan policy of Saudi Arabia in its historical context. This policy of Riyadh administration has been analyzed in the light of two fundamental variables i.e. regional power struggle and security of Kingdom of Saudi Arabia. In the context of regional power struggle, while Riyadh on one hand, takes Ikhwan as an integral element of balance of power to counter foreign threats, on the other hand, it perceives the organization as a serious threat to the stability and security of the Kingdom.

Keywords: Saudi Arabia, Ikhwan, Muslim Brotherhood, Egypt, Middle East

Giriş

Bu çalışmada geçmişten günümüze Suudi Arabistan'ın Mısır merkezli Müslüman Kardeşler hareketine (İhvan) yönelik izlediği politika ele alınmaktadır.¹ Tarih boyunca Suudi Arabistan'ın İhvan politikasını belirleyen iki temel faktör söz konusudur. Bunlardan ilki, Suudi rejiminin güvenlik ve istikrarının sağlanması, ikincisi ise İhvan'ın Suudi Arabistan'ın İran ve Mısır gibi bölgesel güçler arasındaki rekabette oynadığı rolle ilgilidir. Bu iki unsurun daha detaylı anlaşılabilmesi amacıyla kaleme alınan bu çalışmada tarihsel bir analiz yapılarak Ortadoğu'nun siyasi ve ekonomik olarak en önemli ülkelerinden olan Suudi Arabistan'ın bölge siyasi tarihindeki yeri incelenecektir. Öte yandan Türkiye'deki Ortadoğu Çalışmaları literatüründe görece eksik kalan Körfez ülkelerinin tarihi ve bölgedeki en geniş toplumsal tabana sahip hareketlerden birisi olan Müslüman Kardeşlerin Ortadoğu siyasetindeki yeri konuları da çalışmanın başlıca inceleme alanları arasında olacaktır. Bununla birlikte son dönemde Ortadoğu siyasetinin belirleyici aktörleri olan Körfez ülkelerinin Müslüman Kardeşler hareketine yönelik politikası ise Türkçe literatürde hemen hemen hiç yer bulamamıştır. Bu noktada Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikası çalışmanın odaklandığı temel konu olarak belirlenmiştir.

Çalışma, Suudi Arabistan'ın siyasi tarihindeki dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilen Kral Faysal dönemini merkeze alarak bir dönemlendirmeye gitmiştir. İlk olarak Kral Faysal dönemi öncesi Suudi Arabistan'ın İhvan politikası başlığı altında Riyad yönetiminin İhvan'a yaklaşımı ele alınmıştır. İkinci olarak, Suudi Arabistan'ın Kral Faysal döneminde Müslüman Kardeşlere yönelik politikası incelenmiştir. Bu kısımda özellikle Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki bölgesel rekabetin Riyad yönetiminin İhvan politikasını nasıl etkilediği detaylandırılmıştır. Üçüncü olarak, Kral Faysal'ın hayatını kaybetmesinden sonraki dönemde Suudi Arabistan'ın İhvan politikasının hangi dinamiklerle şekillendiği ve ne yönde gerçekleştiği ele alınmıştır. Bu başlık altında 40 yılı kapsayan bir dönem incelenirken, Suudi Arabistan'ın İhvan Politi-

1 Çalışmada Müslüman Kardeşler yerine zaman zaman İhvan tanımı da kullanılmaktadır. İhvan, Müslüman Kardeşler'in Arapça karşılığı olan İhvan-ı Müslimin tanımıdır. Kısaltılmış halidir.

kası, İran-İrak savaşı öncesi ve Körfez Savaşı sonrası olmak üzere iki farklı süreç bağlamında incelenmiştir. Bu kısımda öncelikle Irak-İran Savaşı ve Hama Katliamı olayları bağlamında Suudi Arabistan'ın İhvan politikası incelenecektir. İzleyen kısımda ise sırasıyla Körfez Savaşı ile Kral Abdullah ve Kral Selman dönemlerinde Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler hareketine yönelik politikası ele alınacaktır.

Çalışmanın amaçlarından birisi Suudi Arabistan dış politikasında Müslüman Kardeşlerin nasıl bir rol oynadığının ortaya çıkarılmasıdır. Bu nedenle çalışma boyunca Riyad yönetimin dış politika önceliklerinden de bahsedilecektir. Suudi Arabistan'ın dış politikasını etkileyen temel yapı taşlarından birisi Suudi hanedanlığın iktidarda kalma çabası yani rejimin güvenliğidir. Hanedanlık, ülke yönetimindeki konumunun muhafaza edilmesini ulusal çıkarının en önemli gerekliliği olarak görmektedir. Bu dış politika yaklaşımını nedeniyle Suudi Arabistan yönetimi Müslüman Kardeşler hareketiyle mesafeli bir ilişki içerisinde olagelmıştır. Öte yandan yine bölgesel politikalar gereği Riyad, İhvan'ı kendisine yönelecek tehditlere karşı kullanılacak bir enstrüman olarak görmüştür. Örneğin, 1950'lerin sonları ve 1960'larda Cemal Abdül Nasır yönetimindeki reformist, sosyalist ve pan-Arabist Mısır'ın hem bölgesel güç rekabetinde hem de Suudi rejiminin güvenlik ve istikrarına oluşturduğu tehdide karşı İhvan, Riyad yönetimi tarafından desteklenmiştir. Öte yandan, Körfez Savaşı sonrası dönemde İhvan'ın Suudi Arabistan kolu olarak değerlendirilebilecek Sahve hareketinin Suudi rejimine ciddi bir muhalefet ortaya koymasıyla, rejimin güvenlik ve istikrarı tehlikeye girmiştir. Bu durum hem Suudi Arabistan'daki Sahve hem de Ortadoğu'daki İhvan hareketinin Riyad yönetimi için ulusal/rejim güvenliğine tehdit olarak görülmesine neden olmuştur.

İhvan'ın zamanla güçlenerek Ortadoğu'nun sosyal ve siyasal yapısında ciddi bir aktör haline gelmeye başlaması Riyad yönetimi daha fazla endişelendirmiştir. Nitekim 2010'da Tunus'ta başlayan Arap devrimleri² sürecinde Müslüman Kardeşlerin Mısır'da iktidara gelmesi ve diğer

2 2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta başlayan gösteriler sonrasında Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'de başlayan halk ayaklanmaları literatürden genellikle Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu olaylar silsilesi kimi araştırmacılarca Arap Devrimleri, Arap İsyanları ve Arap Ayaklanmaları gibi şekillerde de tanımlanmaktadır. Bu

birkaç bölge ülkesindeyse güç kazanması, Suudi yönetiminin harekete yönelik tavrını sertleştirmesine neden olmuştur. Bunun başlıca nedeni, yukarıda da zikredildiği gibi, Arap devrimleri ile birlikte ortaya çıkan bölgesel değişim dinamiğinin Suudi Arabistan açısından rejim güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmeye başlanmasıdır. Bu değişim dinamiği ve yine Müslüman Kardeşlerin Ortadoğu'da yükselen bir aktör haline gelmesi bölgesel güç mücadelesinde Suudi Arabistan'ın elini zayıflatmıştır. 2015'te hayatını kaybeden Kral Abdullah'ın yerine göreve gelen Kral Selman, 2011-2015 dönemlerinde İhvan'a karşı izlenen saldırgan politikayı görece yumuşatmaya başlamıştır. Nitekim son zamanlarda İran'ın artan bölgesel nüfuzu nedeniyle Kral Selman yönetimi İran tehdidini İhvan tehdidinden daha ciddi bir tehlike olarak görmeye başlamıştır. Bu durum Suudi yönetiminin İhvan ile yeniden yakınlaşabilme ihtimalini dahi gündeme getirmiştir. Geline nokta 1960'lardakine benzer bir durum ortaya çıkmış, Riyad yönetimi Müslüman Kardeşler hareketini İran'a karşı bir denge unsuru olarak görmeye başlamıştır.

Kral Faysal Öncesi Dönemde Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1932-1964)

Modern Suudi Arabistan'ın kurucusu kabul edilen Kral Abdülaziz İbn-i el-Suud³ ve daha sonra onun yerine geçen Suud bin Abdülaziz⁴ dönemlerinde Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'e yönelik politikasını belirleyen en önemli unsur İhvan'ın Suud rejiminin güvenliği açısından tehdit oluşturması ihtimalidir. Bu nedenden ötürü Suudi Arabistan, İhvan'ın ülkede ofis açma isteğini hanedanlığa karşı bir tehlike olarak algılamıştır. Dolayısıyla kuruluşunun ilk yıllarında Müslüman Kardeşler hareketi ile Suudi Arabistan rejimi arasında olumlu bir ilişki gelişmemiştir.

İhvan Mısır'da 1928'de kurulduğunda Suudi Arabistan Kralı olan Abdülaziz el-Suud, ABD ve İngiltere ile yakın ilişkiler içerisindeydi. Bunda Suudi Arabistan'da petrolün bir değer olarak ortaya çıkması ve

çalışmada Arap Baharı yerine Arap Devrimleri tanımlaması kullanılmaktadır.

3 1932-1953 arası dönemde krallık yapmıştır. Kurucu kral olarak bilinir.

4 1953-1964 arası dönemde krallık yapmıştır.

Batılı ülkelerin gelecek yıllarda bu durumdan ekonomik anlamda faydalanmak istemeleri etkili olmuştur. Kral Abdülaziz yönetimine siyasi anlamda yatırım yapan ABD ve İngiltere Riyad rejimi ile yakınlaşarak Suud ailesinin iktidarda kalmasını garanti altına almayı amaçlıyordu (Ekinci, 2014). Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler yeni ve organize bir toplumsal hareket haline gelerek kısa süre içerisinde bir iktidar alternatifi olabileceği yönünde işaretler vermişti. Bu yönüyle Mısır'da iktidar çevrelerince yeni bir güç olarak görülmeye başlanan Müslüman Kardeşler, bölgedeki diğer yönetimler tarafından da benzer bir bağlamda değerlendirilmeye başlandı. Özellikle Arap halklarının tümü için toplumsal desteğe sahip bir iktidar alternatifi olma potansiyeli taşıdığından Müslüman Kardeşler hareketi Suud hanedanlığı tarafından bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Bu noktada Riyad yönetiminin o dönemdeki İhvan politikasını belirleyen en önemli dinamiklerden birisinin Suudi rejiminin bu endişesi olduğu söylenebilir.

Kral Abdülaziz döneminde İhvan'ın Suud ailesinin iktidardaki ayrıcalıklı konumuyla veya Arabistan'ın politikalarıyla alakalı somut açıklama yoktur. Nitekim İhvan, önceliğini Mısır'daki siyasi, toplumsal ve ekonomik yapıya vermiştir. Mısır'da Hasan el-Benna'nın öncülüğünde İslami kurallara uygun yönetim biçimini ülkeye yerleştirmeye çalışan İhvan'ın önceliği Mısır'ın toplumsal hayatını düzenlemek olmuştur. Fakat İhvan, Mısır'daki siyasal, toplumsal ve ekonomik yapıyı İslami kurallara uydurmaya çalışırken bir taraftan da Müslümanların yaşadığı topraklarda ve tüm dünyada İslam'a uygun bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşımı benimseyen İhvan ilk dönemlerde Suudi Arabistan'a karşı düşmanca bir tutum sergilememiştir. Bu nedenle Kral Abdülaziz yönetimi de her ne kadar İhvan'ı kendi rejimi için bir tehdit olarak görse de harekete karşı ciddi bir muhalif tavır takınmamıştır.

Böyle bir siyasi konjonktürde 1946'da Müslüman Kardeşler hareketi lideri Hasan el-Benna Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz el-Suud ile görüşmüştür. El-Benna Suudi Kralının daveti ile kutsal topraklara gelmiş ve burada üst düzey bir misafir olarak ağırlanmıştır. Suudi yönetiminin bu politikasının arkasında Müslüman Kardeşler hareketini bir tehdit unsuru olmaktan çıkarma yönünde çabaların olduğu söylenebilir. Ancak bu durum hareketin bu ülkede daha kalıcı faaliyetler yürütme çabası içerisine girmesiyle değişmeye başlamıştır. Hasan El-Benna'nın

Müslüman Kardeşler'in Suudi Arabistan'da resmi düzeyde kurum-sallaşmasını teklif etmesi üzerine Riyad yönetimi harekete yönelik tutumunda değişikliğe gitmeye başlamıştır. İzleyen dönemde Kral Abdülaziz'in Müslüman Kardeşler hareketinin bu yöndeki taleplerine olumsuz cevap verdiği ve harekete yönelik olumsuz politikalar izlemeye başladığı görülmektedir (Lacroix, 2011: 39).

Arabistan'ın el-Benna'nın ofis açma talebini reddetmesinin arkasında üç sebep yatmaktadır. İlki, İhvan'ın antiemperyalist söyleminin Arabistan'ın müttefiki olan İngiltere ve ABD'ye karşı meydan okumasıdır. İhvan'ın antiemperyalist söylemleri Arabistan'ın müttefik kaybetmesine yol açacak olması bu politikayı belirlemiştir. İkincisi, İhvan'ın Suudi hanedanlığın iktidardaki konumunu tenkit edebilecek olmasıdır. Son olarak da, İhvan'ın ideolojik ve dini öğretilerinin Suudi Arabistan'ın Vahhabi anlayışıyla çatışmasıdır.⁵ Üç sebepten en çok öne çıkan İhvan'ın Suudi hanedanlığın iktidarına tehdit/muhalefet oluşturma ihtimalidir. Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşlerin ülkede ofis açarak halkla etkileşime geçmesinden, muhalefeti güçlendirmesinden ve Suudi rejimine karşı toplumsal bir hareket başlatabilmesi ihtimalinden ötürü bu teklife sıcak yaklaşmamıştır.

İhvan'ın Suud yönetiminden aktif siyaset için izin alamaması hareketin bölgesel etki alanını daraltmamıştır. Mısır'daki varlığını devam ettiren hareket zaman zaman Kahire yönetimiyle problemler yaşasa da genişleyerek büyümeye devam etmiştir. 1952 yılına gelindiğinde Mısır'da gerçekleşen Hür Subaylar darbesini izleyen dönemde Müslüman Kardeşler ile askeri yönetim arasında kısa dönemli bir yakınlaşma yaşanmıştır. Daha sonra göreve gelen Cemal Abdül Nasır da ülkedeki tüm kesimlerin desteğini toplayabilmek amacıyla pragmatik bir biçimde Müslüman Kardeşler hareketiyle yakınlaşmayı sürdürmüştür. Bu süreçte bazı İhvan üyeleri için af çıkarmış ve hareketin güvenini kazanmıştır. Ancak izleyen dönemde Nasır ile Müslüman Kardeşler arasında temelde iki nedenden dolayı görüş ayrılığı yaşanmıştır. Bunlardan ilki Nasır'ın ülkedeki yönetim boşluğunu doldurmak amacıyla

5 Sufizm kısaca; daha çok nefis terbiyesi, zikir ve fikir dünyası ile ilgilenen tasavvuf tabiri veya İslami mistizmdir. Vahhabilik ise kısaca; tasavvufu ve tarikatı genel itibarıyla reddeden bir inanç türüdür.

iktidara muhalif olabilecek çevreleri pasifize etmek istemesiydi. İkinci neden ise Nasır'ın sosyalist, seküler ve Pan-Arabist bir devlet felsefesine karşı, Müslüman Kardeşlerin Mısır'ın idaresinde İslami kuralların hâkim olmasını ve laik uygulamalara devlet yönetiminde yer verilmemesini savunması olarak gösterilebilir (Arı ve Koç, 2014: 228-229; Laub, 2014).

Nasır'ın toprak reformunu gerçekleştirerek ülkede eski düzenden yararlanan toprak sahipleri ile tüccarların gücünü azaltarak işçi sınıfı ve yoksul çiftçileri sisteme kazandırma girişimi de yeni Mısır yönetimine toplumsal desteğin artmasını sağlamıştır (Arı ve Koç, 2014: 228). Giderek güçlenen Nasır bir süre sonra Müslüman Kardeşleri tehdit olarak görmeye başlamış ve harekete yönelik baskı sürecini başlatmıştır. Hareketin liderlik kadrosuna yönelik baskı sürse de bu durum ilk etapta toplumsal tabana yayılmamıştır. Ancak 26 Ekim 1954'te Müslüman Kardeşler üyesi Muhammed Abdullatif'in Mısır'ın popülist lideri Cemal Abdül Nasır'a başarısız bir suikast girişiminde bulunması bu durumu değiştirmiştir. Bu girişim sonrası İhvan'ın Mısır'daki teşkilat yapısı sarsılmış, hareketin hem liderlik kadrosuna hem de toplumsal tabanına yönelik baskılar artmıştır. Binlerce İhvan üyesi hapse atılmış, bazıları idam cezasına çarptırılmıştır. Bu baskılara maruz kalan bazı İhvan üyelerinin bir kısmı ülkeyi terk ederek başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerine yerleşmişlerdir.

Faysal-Nasır Rekabeti ve Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1964-1975)

Suudi Arabistan'ın üçüncü kralı olan Faysal bin Abdülaziz, 1964 yılında Suud bin Abdülaziz'in yerine tahta geçmiştir. 1975'te yeğeni tarafından suikastla öldürüldüğü güne kadar Ortadoğu siyasetinde önemli bir rol oynayan Kral Faysal, yine o dönemin bölge siyasetinde önemli bir aktör olan Mısır lideri Cemal Abdül Nasır ile siyasi bir rekabet halinde olmuştur. Kral Faysal'ın yönetimde olduğu ve pan-İslamizm fikrini bölgesel siyasette aktif biçimde kullandığı yıllarda Ortadoğu'da bir taraftan da Arap milliyetçiliği popüler bir akım olarak gittikçe yaygınlaşmaktaydı. Dolayısıyla Cemal Abdül Nasır'ın pan-Arabizmi⁶ ve

6 Pan-Arabizm, kısaca Arap birliği siyasetidir.

Kral Faysal'ın pan-İslamizmi⁷ siyaset arenasında 1964-1975 yılları arasında Faysal-Nasır rekabetini ortaya çıkarmıştır denilebilir.

Bu dönemde Nasır'ın Arap dünyasının liderliğini elde etmek için uyguladığı politikalar Kral Faysal'ı tedirgin etmiştir. Özellikle Nasır ile Mısır'ın modern anlamda silahlanması, Filistin sorununda çözüm için bir işaret olarak görülmüş ve Nasır'ın Arap dünyasındaki popülaritesi artmıştır (Copeland, 1995: 86). Nasır'ın Arap dünyasında artan karizması, siyasi ve dini açılardan Suudi Arabistan'ın endişelenmesine yol açmıştır. Buna paralel olarak iki ülke liderinin bölgesel rekabet bağlamında birbirlerine karşı izledikleri dış politika karşılıklı rekabetin derinleşmesine de neden olmuştur. Nasır ve Faysal arasındaki bu rekabet o dönemde Mısır ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkileri önemli biçimde etkilemiştir. Öyle ki Kral Faysal döneminde Suudi Arabistan'ın İhvan politikasını belirleyen en önemli unsurun Faysal-Nasır rekabeti olduğu söylenebilir.

O dönemde iki ülkenin birbirleriyle ilişkilerinde belirleyici olan siyasi oluşumlardan birisi Müslüman Kardeşler hareketi olmuştur. 1952'deki Hür Subaylar darbesine destek veren İhvan hareketinin, darbe sonrası dönemde Cemal Abdül Nasır ile anlaşamaması ve hükümetin yoğun baskısına maruz kalması hareketi ülke dışından destek aramaya itmiştir. Nasır'ın bu süreçte Seyyid Kutub ve kardeşi Muhammed Kutub gibi hareketin önde gelen isimlerini hapse atması (Esposito, 1998: 223; Lacroix, 2011: 53), İhvan üyelerinin özellikle Körfez bölgesindeki ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Bu dönemde uygulanan baskıdan ve hapis cezalarından kaçan bazı İhvan liderleri başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer bazı bölge ülkelerine kaçmıştır.

İç politikada Müslüman Kardeşler hareketi ile ciddi bir çatışma içerisine giren ancak Arap coğrafyasında milliyetçi retoriği öne çıkararak liderlik pozisyonunu pekiştirme amacı içerisinde olan Cemal Abdül Nasır'ın bu tutumuna karşı Kral Faysal'ın hamlesi Müslüman Kardeşler hareketi ile temas kurarak siyasi İslam'ı müttefik olarak belirlemek olmuştur. Nasır karşıtlığı ve İslam'a uygun düzen tesis noktalarında ortak hareket eden Kral Faysal ve Müslüman Kardeşler, bu

7 Pan-İslamizm, kısaca İslam birliğidir. Ümmetçilik olarak da adlandırılabilir.

dönemde Suudi Arabistan tarihinde hiç olmadığı kadar yakınlaşmıştır. Faysal-İhvan ittifakı olarak tanımlanabilecek bu yakınlaşma, Nasır'ın Mısır'daki Müslüman Kardeşler üyelerine uyguladığı baskı politikalarını artırmasına neden olmuştur.

Bu noktada Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler ile yakınlaşması hızlanmıştır. Kral Faysal döneminde Suudi dış politikasındaki en belirgin noktalardan birisi Mısır'da baskıya maruz kalan Müslüman Kardeşler üyelerine destek olunmasıdır. Öyle ki bu durum Mısır'la sınırlı kalmamış bölgesel düzeyde de baskıya maruz kalan İhvan üyelerinin Suudi Arabistan'a getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan en dikkat çekeni Arap milliyetçiliğinin had safhada olduğu yıllarda Baasçıların 1963'de Suriye'de darbe yapması sonrası ülkede baskıya maruz kalan İhvan hareketinin önde isimlerinden Muhammed Surur'dur. Surur Baas rejiminin baskısından dolayı Suriye'den ayrılarak Suudi Arabistan'a yerleşmiştir (Al-Rasheed, 2006: 111).

Suudi Arabistan tarafından desteklenen İhvan üyeleri, Arabistan topraklarına girerek etkin bir şekilde ülke siyasetinde ve toplumsal yapısında rol oynamaya başlamışlardır. Bu durum özellikle eğitim alanında daha belirgin biçimde gözlemlenmiştir. İhvan üyeleri Suudi Arabistan'daki eğitim kurumlarında istihdam edilmiş ve ülkede modern anlamda eğitim sisteminin yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır (Quist ve Drake, 2005: 45). Eğitim kurumlarında önemli bir role sahip olan İhvan üyeleri Suudi Arabistan'ın modernleşme sürecinde de yer almışlardır (The American Foreign Policy Council, 2013: 1).

Kral Faysal döneminde İhvan'a desteğin artmasının arkasındaki bir başka neden de Nasır yönetiminin Suudi devleti için siyasi ve dini açıdan bir tehdit olarak görülmesidir. Arap milliyetçiliğini ön plana çıkaran, siyasal sistem olarak cumhuriyeti benimsemiş olsa da o dönemde sosyalist eğilimler gösteren ve seküler düşüncüyü önceleyen Nasır liderliğindeki Mısır (el-Feth, 1965), dini ve siyasi olarak Vahhabilik ve Suudilik üzerine inşa edilen Suudi Arabistan için ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. Cumhuriyeti benimsemiş bir Mısır'ın bu sistemi bölgede yaygınlaştırma isteği, monarşi ile yönetilen Suudi hanedanının iktidarı elinde tutabilmesi açısından riskler barındırmaktaydı. Öte yandan Nasır yönetiminin sosyalist ve seküler

eğilimleri de Suudi Arabistan devletinin dini açıdan özünü oluşturan Vahhabilik açısından belirsizlikleri beraberinde getirebilecektir. Bu durum da Kral Faysal'ın Nasır liderliğindeki Mısır'ı bölgede ulusal güvenlik tehdidi olarak görmesine neden olmuş ve bu anlamda Riyad yönetimi Nasır'a karşı önlemler almak durumunda kalmıştır. Suudi Arabistan'ın bu dönemdeki İhvan yanlısı politikalarının arkasındaki bir başka neden de bu durumdur. Kral Faysal yönetimi, Suudi Arabistan'ın adeta savaş halinde olduğu sosyalist ideoloji ve seküler Arap milliyetçiliğini, Müslüman Kardeşler hareketinin de desteği ile bertaraf etmeyi hedeflemiştir. Bu yönüyle Kral Faysal'ın o dönemde izlediği İhvan politikasının akılcı ve pragmatist olduğu söylenebilir (Bowen, 2015).

Öte yandan Suudi Arabistan'ın İhvan'a yakınlaşma politikası tek taraflı bir siyaset içermemektedir. Bu noktada Nasır'ı dengelemek isteyen Kral Faysal'ın İhvan'a ihtiyaç duyduğu kadar, Nasır karşısında ayakta kalabilmek ve mücadele yürütebilmek isteyen Müslüman Kardeşler hareketi de Suudi Arabistan gibi bir bölgesel güçle işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Bu anlamda Suudi Arabistan ve Müslüman Kardeşler, Nasır'ın siyasi vizyonuna karşı bir ittifak ilişkisi içerisine girerek bölgesel politikalarda daha güçlü bir birliktelik oluşturmayı hedeflemişlerdir.

Bu dönemde Nasır da Suudi Arabistan'ın İhvan yanlısı politikalarına sessiz kalmamıştır. Kral Faysal'ın Müslüman Kardeşler hareketi ile ittifak kurması karşısında Nasır, Arabistan rejimine karşı ortaya çıkan “Hür Prensler” hareketine destek vermiştir. Her ne kadar Nasır'ın sosyalist anlayışı ve seküler ideolojisi ile “Hür Prensler” hareketinin Faysal'a karşı vizyonları birbirinden farklılık gösterse de (Kiras, 2015), siyasi olarak Faysal'a cevap verme hedefindeki Nasır, “Hür Prensler” hareketini desteklemiştir. “Rejim dengeleme siyaseti” olarak adlandırılabilir olan bu durum, o dönemde Mısır ile Suudi Arabistan'ın Ortadoğu coğrafyasında liderlik pozisyonunu alabilmek ve siyasi istikrarlarını devam ettirebilmek adına dış politikalarında ne derece farklılaşabileceklerini göstermesi açısından önemlidir (Yorulmaz, 2016: 67). Nitekim bu durum günümüz Ortadoğu siyasetindeki bir takım gelişmelerle paralellikler arz etmektedir.

O dönemde iki siyasi lider ve ekol arasında devam eden rekabette bir siyasi nesne olarak kullanılan İhvan'ın günümüzde de benzer bir durumda olduğu görülmektedir. Mısır'da 2013 yılındaki askeri darbeyi izleyen dönemde harekete yönelik başlatılan baskı nedeniyle İhvan üyeleri Katar ve Türkiye'ye kaçmak durumunda kalırken, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler Sisi rejimine Müslüman Kardeşler politikasında destek olmuşlardır. Bölgedeki siyasi rekabetin bir aracı haline gelen Müslüman Kardeşler üyeleri ise Mısır'da baskı görmeye devam ederken, harekete yakınlık gösteren ülkelerle, harekete karşı ülkeler arasında diplomatik düzeyde gerginlikler yaşanabilmektedir.

Kral Faysal Sonrası Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1975-2016)

Suudi Arabistan'ın İhvan politikası dönemsel olarak değerlendirildiğinde farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Kimi zaman harekete yakınlık gösteren Suudi Arabistan, bazı dönemlerde ise İhvan ile keskin bir ayrılık içerisinde olmuştur. Kral Faysal sonrası dönem için de böyle bir durum söz konusudur. Kral Faysal döneminde İhvan ile ittifak ilişkisi kuran Suudi Arabistan, izleyen dönemlerde farklı bir tutum almıştır. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın bu kısmında Körfez Savaşı baz alınarak bir dönemlendirmeye gidilecektir. Bunun nedeni Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasının Körfez Savaşı ile birlikte değişime uğramasıdır.⁸ Suudi Arabistan dış politikasında İhvan'a yönelik tutum Kral Faysal sonrası siyasal konjonktüre bağlı olarak keskin bir dönüşüm göstermiştir. Günümüzde etkilerinin halen görüldüğü bu dönüşümün tarihsel arka planı Körfez Savaşı öncesi dönemde başlamaktadır. Bu nedenle bu bölümün ilk kısmında Körfez savaşı öncesi dönemde Irak-İran Savaşı ve Hama Katliamı sürecindeki Suudi Arabistan'ın İhvan politikası ele alınacaktır. Daha sonra Körfez Savaşı sonrası dönem, Irak Savaşı, Kral Abdullah dönemi ve Kral Selman dönemi olmak üzere üç süreç bağlamında incelenecektir.

8 Körfez Savaşı- Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali sonrası ABD öncülüğündeki koalisyonun Kuveyt'i Saddam'ın işgalinden kurtardığı savaştır.

Körfez Savaşı Öncesi Dönemi Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1975-1990)

Bu dönemde Ortadoğu coğrafyasında yaşanan gelişmeler ve bölgede değişen güç dengesi Suudi Arabistan'ın İhvan'a yönelik politikasını belirlemiştir. Körfez Savaşı öncesi bölgedeki güç dengesini değiştiren olaylar arasında 1979 İran İslam Devrimi, Sovyetlerin Afganistan işgali, Hama katliamı, Irak-İran Savaşı ve Mısır ve İsrail arasındaki Camp David Anlaşması olarak belirtilebilir. Bu gelişmelerden özellikle Irak-İran Savaşı ve Hama katliamı Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasına ciddi biçimde etki etmiştir.

Irak-İran Savaşı ve Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1980-1988)

Irak-İran savaşı, Suudi Arabistan'ın 1980'ler boyunca İhvan politikasında önemli bir yer tutmuştur. Müslüman Kardeşler hareketinin Irak-İran Savaşı boyunca aldığı pozisyon Suudi Arabistan yönetiminin bu gruba yönelik politikalarında belirleyici olmuştur. Bu dönemde Riyad, İran'a karşı Irak'ın yanında almiş⁹ ve Saddam Hüseyin'i Tahran'a karşı ekonomik olarak desteklemiştir (Wiedl, 2006: 20). Aynı şekilde Müslüman Kardeşler hareketi de İran'a karşı savaşan Saddam Hüseyin'i destekleme kararı almıştır. Bu noktada İhvan ve Suudi Arabistan'ın Saddam'a yönelik desteğinin arkasında “Sünni bir dayanışma” ya da “Saddam liderliğine olan güven” bulunmamaktadır. Suudi Arabistan ve İhvan'ın savaş süresince Irak'ı desteklemesinin başlıca nedeni, İran'ın Şii temelli yayılcı politikalarının bölge siyaseti açısından tehdit olarak algılanması olarak gösterilebilir. Dolayısıyla her iki taraf “ortak düşman” olarak gördükleri İran'ı dengelemek adına Saddam yönetimini destekleme kararı almışlardır.

İlk etapta diplomatik gerginlik olarak cereyan eden Irak-İran rekabetinin izleyen dönemde sıcak çatışmaya dönmesi, Suudi Arabistan ve İhvan'ın tarafsız kalmasını engellemiştir. İran'ın savaştan galip çıkarak bölgede daha güçlü bir hale gelerek etkin politikalar izlemesi ihtimali, Suudi Arabistan için temel endişe kaynağıydı. Öte yandan daha

9 Devrimin ihracı söylemleriyle İran, Suudi Arabistan'a ve küçük Körfez ülkelerine tehdit oluşturduğu için Saddam Arabistan tarafından desteklenmiştir.

güçlü bir İran, Suudi Arabistan için bölgesel rekabette yeni bir rakip anlamına gelecek olması Riyad'ı Tahran'a karşı daha keskin politikalar izlemeye itmiştir. İran'ın savaştan galip ayrılmasının olası sonuçlarını kendi varlığına doğrudan tehdit olarak gören Riyad yönetimi, savaşın ilk günlerinden itibaren Irak'ı destekleme kararı almıştır.

Müslüman Kardeşler hareketinin Irak'ı desteklemesinin arkasındaki motivasyonlar ise Suudi Arabistan'dan farklıdır. Bölgesel politikalarda zaman zaman İran'ın desteğini arayan Müslüman Kardeşler yönetimi bu anlamda bir karşılık bulamamıştır. Bunun yanında İran'ın Ortadoğu siyasetinde Müslüman Kardeşler karşıtı siyasi yapıları desteklemesi İhvan'ın İran'a karşı mesafeli olmasının bir başka nedenidir. Bunun açık bir örneği Suriye'de görülmüştür. Hafız Esad rejiminin Suriye'deki Müslüman Kardeşler hareketi üyelerine yönelik özellikle Hama şehrinde uyguladığı katliamların İran tarafından desteklenmesi İhvan'ın İran'a karşı daha keskin bir tutum takınmasına neden olmuştur. Bu durum hareketin Irak-İran Savaşı boyunca Hüseyin rejimini neden desteklediğini de açıklamaktadır.

Bu noktada Suriye konusuna ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Suriye'deki İhvan hareketi Esad rejimini yönetimden uzaklaştırmak için İran lideri Humeyni'den yardım istemiştir (Goodarzi, 2009: 300). Öyle ki Suriye'deki İhvan'ın önemli ismi Said Havva, Tahran'a giderek Humeyni ile görüşmüştür. Ancak İhvan'ın talebini kesin bir şekilde reddeden İran yönetimi, Esad'a tam destek vermiştir (Haykel, 2011: 187). Bu durum İhvan'ın Şii ve milliyetçi temellere dayanan İran'a karşı sertleşmesine neden olmuştur. Bu durum da Müslüman Kardeşleri İran konusunda Suudi Arabistan'la paralel politikalar izlemeye itmiştir.

Bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus da İran'ın mezhepçi yayılcılığının Suudi Arabistan ve Müslüman Kardeşler tarafından benzer biçimde algılanışdır. Bu çerçevede hem Suudi Arabistan hem de Müslüman Kardeşler hareketinin İran'a karşı pozisyon almışındaki bir başka nedenin İran'ın 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimiyle ilgili agresif bir ihraç politikası izlemesi olarak gösterilebilir. İran'ın Şiiliği merkez alan bu yayılcı tutumu Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri ve yine bölgede Şiilik karşısında sert bir

tutum takınan Müslüman Kardeşler gibi hareketlerin tepkisini çekmiştir. Bu nedenle İhvan hareketinin, bölgede Şii ve yayılmacı bir İran yerine, Sünni bir Saddam'ı tercih ederek, Irak-İran Savaşı'nda Saddam'ı desteklediği söylenebilir (Jamal, 2012: 92).

Son olarak Suudi Arabistan'da Kral Faysal yönetimi döneminden itibaren Müslüman Kardeşler hareketiyle olumlu ilişki içerisinde olunması geleneği Irak-İran Savaşı döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın İhvan'la aynı doğrultuda pozisyon almasının temel sebebi İran'la rekabette Müslüman Kardeşlerin önemli bir dengeleyici işlev görüyor olmasıdır denilebilir. Diğer bir deyişle Faysal döneminde Nasır karşıtlığı, Irak-İran Savaşı boyunca da İran'ın Şii yayılmacılığı karşıtlığı, Suudi Arabistan ve Müslüman Kardeşler hareketini ortak noktada buluşturan unsurlar olmuştur. Dolayısıyla Suudi Arabistan ve İhvan'ın 1980'ler boyunca 'ortak düşmana karşı bir ittifak' içerisinde yer aldıkları söylenebilecektir.

Hama Katliamında Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1982)

1980'li yıllarda Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasını dolaylı da olsa etkileyen bir başka olay Suriye'de yaşanan Hama katliamıdır. Hama Katliamı, Suriye'deki Müslüman Kardeşler hareketi ile Hafız Esad yönetimi arasında uzun süre devam eden gerginliğin en zirve noktası olarak tanımlanabilir. Müslüman Kardeşler hareketinin Hafız Esad yönetimine tepkileri özellikle 1970'li yıllarda başlamıştır. 1973 yılında Esad rejiminin anayasadaki "İslam, yasamanın kaynağıdır" maddesini kaldırma girişimi sonrasında Müslüman Kardeşler üyeleri Esad yönetimi karşıtı protestolar düzenlemiştir. İzleyen dönemde Müslüman Kardeşler üyeleri Hafız Esad rejimine karşı muhalif tutumunu artırmış, hatta silahlı mücadeleye başlamıştır (Porat, 2010: 3). İhvan'ın Esad rejimi karşıtı muhalif tutumu 1976'dan başlayan 1982'ye kadar süren bir isyan ortaya çıkartmıştır (Goldsmith, 2015: 155).

Bu dönemde İran'da gerçekleşen devrimle Şah rejiminin yıkılması Suriye'de de benzer bir devrimin olabileceği fikrini bu ülkedeki muhalif gruplara getirmiştir. Bunun yanında Hafız Esad rejiminin giderek devleti laikleştirme yönünde adımlar atması ülkedeki önde gelen İslami gruplardan olan Müslüman Kardeşlerin tepkisini çekmiştir. Öte yandan Esad rejiminin ülkedeki tüm Sünni grupları hedef al-

madığını göstermek ve bu kesimlerin desteğini almak üzere Kur'an kursları açılması, camiler yapılması ve çoğunluğu orta sınıf Sünnilerden oluşan tüccarları tatmin edecek düzenlemelere gitmesi, Müslüman Kardeşler hareketini Esad karşısında daha da yalnız bırakmıştır.

1979 yılında Müslüman Kardeşler Nusayri azınlığa karşı cihat ilan etmiştir (Aljazeera, 2012). Bu dönemde yaşanan dikkat çeken olaylardan ilki 16 Haziran 1979'da Halep Topçu Okulu yönelik saldırıdır. Müslüman Kardeşler üyelerince gerçekleştirildiği iddia edilen saldırıda 32 kişi öldürülmüştür. Bu dönemde yaşanan bir diğer olayda ise İhvan üyeleri 1979 yılının Ağustos ayında Hafız Esad'a karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunmuşlardır (Atlıoğlu, 2015). Bu iki olay ve 1976'da başlayan isyan, İhvan üyelerine sempati duyanların ve İhvan üyelerinin öldürülmesini meşrulaştıran 7 Temmuz 1980 tarihli '49 sayılı kanunun' kabul edilmesine yol açmıştır (Gürpınar, 2014). Bu kanunun ardından Suriye rejimi ülkedeki Müslüman Kardeşler üyelerine yönelik geniş çaplı saldırı ve katliamlar gerçekleştirmeye başlamıştır. 1982 yılında Hama şehrinde büyük bir katliam düzenlenmiş ve on binlerce İhvan üyesi yaşamını yitirmiştir. Bu katliamın ardından İhvan üyesi olmakla suçlanarak tutuklanan binlerce kişinin çoğundan haber alınamamıştır (Bilgen: 2015).¹⁰

Hama'da yaşanan katliam ve Şam rejiminin Müslüman Kardeşler karşısı politikaları Suudi Arabistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Esad rejiminin bu politikası karşısında Müslüman Kardeşlerin yanında yer alan Suudi Arabistan yönetimi (Kirkpatrick, 2014), Hama'da katledilen İhvan üyelerine sahip çıkmıştır (Lefevre, 2013: 133). Öte yandan Suudi Arabistan Suriye'deki baskı nedeniyle ülkelerini terk etmek durumunda kalan Müslüman Kardeşler üyelerine de ev sahipliği yapmıştır (Sunuyama, 2007: 94).

Suudi Arabistan'ın Suriye'deki İhvan üyelerine sahip çıkmasının arkasında yatan başlıca sebep İran ile Suriye rejimlerinin mezhepsel olarak benzeşmesi ve buna karşı Suudi Arabistan ve Müslüman Kardeşlerin

10 Hama Katliamı ve sonrasında yaşanan süreçte hemen hemen tüm kaynaklar binlerce Müslüman Kardeşler üyesinin katledildiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte yaşamını yitirenlerin kesin sayısı ile ilgili kaynakların hemfikir olduğu bir rakam bulunmamaktadır.

bunun karşısında bir blokta yer almalarıdır. O dönemde bölgede Suudi Arabistan ve İran arasında yaşanan güç mücadelesinde Suriye'nin Tahran yönetiminin yanında yer alması Riyad için endişe kaynağı olmuştur. Buna karşın Suudi Arabistan'da güç dengesini sağlayabilmek amacıyla Müslüman Kardeşler hareketiyle yakınlaşma siyasetini devam ettirmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan, İran'ı dengelemek için Suriye'deki Müslüman Kardeşler yapılanmasını açık biçimde desteklemiştir.

Körfez Savaşı Sonrası Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (1990-2016)

Suudi Arabistan ile Müslüman Kardeşler arasındaki olumlu ilişkiler Körfez Savaşı ile birlikte dönüşmeye başlamıştır. 1990'de Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i ilhak etmesiyle başlayan bu savaş süresince Suudi Arabistan, Irak-İran Savaşı'nda desteklediği Saddam rejimi tarafından tehdit edilmiştir (Grossman, 1995: 139). Bölgede saldırgan ve yayılmacı bir Irak Suudi Arabistan'ın bölgedeki lider pozisyonuna meydan okuma olarak görülmüştür. Bu durum karşısında Suudi yönetimi müttefiki ABD'den yardım istemiştir. Nitekim kısa bir süre içerisinde düzenlenen 'Çöl Kalkanı' ve 'Çöl Fırtınası' operasyonlarıyla Saddam'ın Suudi Arabistan'ın milli güvenliğine yönelik tehdidi ortadan kaldırmıştır. Ancak bu durum Suudi Arabistan iç siyasetinde tepkilere neden olmuştur. Riyad'ın ABD'den yardım istemesi ve topraklarına yabancı askerlerin konuşlandırılmasını kabul etmesi, Sahve hareketi üyeleri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Sahve hareketi gibi İhvan liderleri de Suudi yönetimine tepki göstermişlerdir (Fandy, 2007: 48). İhvan liderliği Suudi Arabistan'a ABD askerlerinin ülkeye girişine izin verdiği için kınamışlardır (Gause, 2011: 20). Öyle ki Suudi Arabistan'la ABD arasındaki yakınlaşmanın iyice ortaya çıkmasının ardından Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine destek vermişlerdir (Atwan, 2015: 197). Bu gerginlikler kısa sürede artmış ve Riyad'ın uzun süredir iyi ilişkiler yürüttüğü Müslüman Kardeşler hareketinden uzaklaşmasına neden olmuştur (Murphy, 2014).

Körfez Savaşı ve Sonrasında Arabistan'ın İhvan Politikası (1990-2005)

Bu dönemde Suudi Arabistan'ın İhvan politikasını belirleyen en önemli unsur, hareketin Riyad yönetimine karşı pozisyon almış olmasıdır.

ABD ile kurulan ittifaka karşı sert tepki gösteren Müslüman Kardeşler hareketi Suudi Arabistan yönetimi tarafından dışlanmaya başlanmıştır. Öyle ki Suudi Arabistan İçişleri Bakanı o dönemde yaptığı bir açıklamada Müslüman Kardeşler hareketi ‘şer odağı’ olarak nitelendirmiştir. Suudi Arabistan İçişleri Bakanı Prens Nayif bin Abdülaziz’in Kuveyt’teki al-Siyasa gazetesine verdiği röportajda İhvan’ı bölgede kötülüğün kaynağı olarak suçlamıştır. (Abukhalil, 2004: 150) Bunun başlıca nedeni olarak da İhvan’ın Kuveyt’in işgalinde Saddam’ın yanında yer alması gösterilebilir (Milton, 2016: 165). Bu dönemde İhvan, ABD karşıtlığının da etkisiyle, Kuveyt’i ve Suudi Arabistan’ı desteklemek yerine Baasçı ve Arap milliyetçisi bir kimliğe sahip olan Saddam’ı desteklemiştir (Danahar, 2013: 220). Bu dönemde Müslüman Kardeşlerin keskin biçimde Riyad yönetimine cephe alarak hem toplumsal düzeyde hem de medya organları aracılığıyla Suudi Arabistan karşıtlığını yaymaya çalışması dikkat çekmiştir (Fandy, 2007: 48). İhvan’ın bu politikaları Suudi Arabistan tarafından rejim tehdidi olarak görülürken Riyad yönetimi İhvan’ın bu tutumunu “ihamet” olarak yorumlanmıştır. İzleyen dönemde de Suudi Arabistan ve İhvan arasındaki gerginlik gittikçe artmıştır.

Körfez Savaşı sonrası Suudi Arabistan’ın İhvan politikasında değişikliğe neden olan bir diğer noktaysa, Suudi hanedanlığı ile Sahve üyesi Selefi alimler arasında artan gerginliktir. Bu gerginliğin merkezinde ABD askerlerinin Irak’a müdahale etmek amacıyla Suudi Arabistan topraklarına gelmesine onay verilmesi yatmaktadır. Saddam Hüseyin’in Kuveyt’i ilhak etmesi beraberinde ABD birliklerinin Arabistan topraklarına inmesine yol açmış (Gallagher ve Patterson, 2009: 188) Bush yönetimi Irak’ın saldırgan tavrından (Wagemakers, 2012: 101) kurtulmak için Arabistan’a ABD güçlerini göndermiştir (Nelson, 2003: 359). Daha sonra uluslararası bir koalisyon kurulmuştur. Saddam’ın Arabistan’a saldırması ihtimalini ortadan kaldırmak için Batı’dan yardım isteyen Kral Fahd’e 500.000’i ABD askeri olmak üzere toplamda 800.000 kişiden oluşan bir koalisyon gönderilmiştir (Copeland, 2007: 142). İlk olarak ‘Çöl Kalkanı’ operasyonu ile Arabistan, Saddam’ın olası saldırısına karşı ülke topraklarına 200.000 ABD askerini konuşlandırmıştır. Ertesi yıl ‘Çöl Fırtınası’ operasyonu ile Saddam ve askerleri Kuveyt’ten atılmıştır. 1990-2003 yılları arasında

ABD askerlerinin Suudi Arabistan'daki varlığı (Blanchard, 2016: 19), Suudi hanedanlığına siyasal anlamda uzun süren meydan okumalara sebebiyet vermiştir.

Her ne kadar Suudi Arabistan yönetimi açısından kusursuz bir hamle olarak görülse de, ülkedeki İslami kesimler ve alimler Kral Fahd yönetiminin ABD ile işbirliği yaparak Müslüman bir ülkeye karşı müdahalede bulunmasına tepki göstermişlerdir. Aralarında Müslüman Kardeşler ve Sahve hareketleri üyelerinin de bulunduğu din adamları ve toplumsal figürler ABD'nin Suudi Arabistan'da asker konuşlandırmasına uzun süre karşı çıkmış ve Riyad yönetimini sert biçimde eleştirmişlerdir. ABD askerlerinin Kral Fahd'ın davetiyle (Simons, 1998: 312) Suudi Arabistan topraklarında bulunmasından rahatsız olan (Bergen, 2011: 19) bu kişilerden bir grup 18 Mayıs 1991'de Kral'a ultimat göndermişlerdir (Simons, 1998: 312).

Muhammed Kutub'un öğrencileri, Sahve'nin ünlü iki figürü Sefer el-Havali ve Selman el-Avda, 1990'larda asıl tehdidin Irak'tan değil, ABD'den geldiğini iddia etmişlerdir. ABD'den gelen tehdidin de arka planında, İsrail'in olduğunu söylemişlerdir. Amerikan karşıtlığı en üst düzey olan bu iki kişi o dönemde yayınladıkları fetvalarla insanları ABD karşıtı cihada davet etmişlerdir (Brenson, 2012: 24). Bu yaklaşım Müslüman Kardeşler üyeleri tarafından da benimsenmiştir. 1991-1994 arası dönemde Suudi yönetimiyle Sahve üyeleri arasındaki gerginlik artmıştır. Suudi hükümeti bu kişilerin söylemlerine son vermeleri için baskıda bulunmuştur. El-Havali, El-Avda ve El-Ömer gibi ülkenin önde gelen aktörleri, Suudi rejimini şiddetle eleştirmeye devam etmiştir. Bu eleştiriler özellikle el-Havali'nin derslerinde ve yazılarında gözlemlenmektedir.¹¹ Sefer el-Havali'ye göre Suudi Arabistan'ın yüzleştiği en büyük tehdit, ABD hegemonyasının Riyad yönetimi üzerinde etkisini giderek artırmasıdır (Cordesman, 2003: 183). El-Havali, ABD ve İsrail'e ekonomik ve askeri boyutlarda bağımlı hale gelen Arap dünyasının Batı'ya karşı birleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu dönemde Sefer el-Havali¹² başta olmak üzere

11 Sefer el-Havali'nin 'Kederi İfşa' (Kissinger'in Sözü olarak da bilinir) adlı kitabı krala açık bir mektuptur. (Hegghammer, 2010: 31)

12 Sefer el-Havali, Usama bin Ladin'in düşünce yapısını şekillendirmiştir. Resmi ola-

ülkedeki dini kesimin yönetime getirdikleri eleştiriler halk nezdinde karşılık da bulmuştur. Halk üzerindeki etkisi gittikçe artan bu figürler Müslüman Kardeşler ve Sahve hareketlerinin de desteği ile, ülke siyasetindeki dinamikleri değiştirecek politik reformlar talep etmiştir. Bu reform talepleri Sahve önderlerinin Kral'a gönderdiği 'Talep Mektubu ve Tavsiye Memorandumu' ile iletilmiştir (Hegghammer, 2010: 32).

Bu durumu monarşiye karşı bir tehdit olarak algılayan Suudi yönetimi, ülkedeki bazı din adamlarına, Sahve hareketine ve Müslüman Kardeşler'e karşı sert önlemler almaya karar vermiştir. Bu çerçevede birçok din adamı ve İslami kesim temsilcisi 1994 yılında hapis cezasına çarptırılmışlardır (Alshamsi, 2011: 117). Birçok kişinin hapse atılarak etkisiz hale getirilmesi, Sahve hareketinin iç siyasetteki etkisini ciddi anlamda kısıtlamıştır (Gray, 2014: 124). Böylelikle Suudi hanedanlığı, Sahve hareketinin meydan okumasını ortadan geçici süreliğine kaldırmıştır.

1999'lara gelindiğinde Sahve hareketi ve ülkedeki ulema kesiminin yönetime karşı etkisinin tamamen ortadan kaldırılmasının ardından el-Havali ve el-Avda gibi birçok figür tahliye edilmiştir. Tahliye edilen bu kişilerin Kral Fahd ile görüşmeleri, Sahve hareketinin Suudi monarşisine "tam biat" içerisinde olmaya karar verdiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim izleyen süreçte Sahve hareketi Suudi yönetimine karşı tutumunu sonlandırmış ve bir yumuşama dönemi yaşanmıştır.

Sonuç olarak Körfez Savaşı, Suudi Arabistan ile Müslüman Kardeşler hareketi arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin açılmasına neden yol açmıştır. Bölgesel siyasette kendisine rakip olarak gördüğü Irak'ın yayılmacı bir tutum almasını ne pahasına olursa olsun durdurmak isteyen Suudi Arabistan'ın bu noktada ABD ile ittifak kurması (Human Rights Watch, 1992: 49), Müslüman Kardeşler hareketinin Suudi yönetimine gösterdiği tepkinin temel nedenidir. Bu süreçte Suudi Arabistan'daki Sahve hareketi ile paralel bir tutum alan Müslüman Kardeşler liderliği, Suudi Krallığının tepkisini çekmiştir. Daha önceki yıllarda geliştirilen yakın ilişkilere rağmen Müslüman Kardeşler hareketinin bu yönde bir

rak kabul edilen görüşe göre Ladin 11 Eylül saldırılarını yaptırmıştır ve Havali'nin tutuklanması, Ladin'in 11 Eylül saldırılarına kadar olan süreci etkilemiştir. (Bergen, 2006: 149)

tutum alması Suudi yönetimini harekete karşı daha mesafeli olmaya itmiştir. Bu durum 2000'li yıllardan sonra da devam etmiştir.

Kral Abdullah Dönemi Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (2005-2015)

Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasında Körfez Savaşı ile başlayan olumsuz tablo, Kral Abdullah'ın 2005 yılında göreve gelmesinin ardından da devam etmiştir. Bu durum 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan ve daha sonra Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'ye yayılan Arap devrimleri süreci ile daha farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler hareketi ile ilişkileri daha da gerginleşmiştir. Bunda, Arap devrimlerini kendi rejimi için bir tehdit olarak gören Suudi Arabistan'ın (Torabi, 2012: 109) Müslüman Kardeşler hareketini de bölgesel bir siyasi rakip olarak değerlendirmesi etkili olmuştur.

Bölgesel anlamda değişimi getirme potansiyeli taşıyan bu ayaklanmalar, Suudi hanedanlığı tarafından bölgesel statükoya ve milli güvenliğe zarar verebilecek meydan okumalar olarak değerlendirilmiştir. Değişim dalgalarının kaygısını taşıyan Suudi Arabistan yönetimi bölgesel statükonun korunması yönünde hamleler yaparak Arap ayaklanmalarının Krallık üzerindeki olumsuz etkisini asgari düzeye indirmeye çalışmıştır. Bu durum daha ayaklanmaların ilk dönemlerinde kendisini göstermiştir. Hüsnü Mübarek'in görevde kalması yönünde açıklamalar yapan Suudi Arabistan yönetimi, Tunus'ta gösteriler sonrası ülkeyi terk etmek durumunda kalan Zeynel Abidin Bin Ali'ye kucak açmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Suudi Arabistan'ın Arap ayaklanmalarına karşı bir pozisyon aldığını söylemek yerinde olacaktır.

Arap devrimlerinin Suudi Arabistan ile Müslüman Kardeşler hareketi ilişkilerine yansıyan boyutu özellikle Mısır'daki gelişmeler bağlamında kendisini göstermiştir. Mısır'da başarıya ulaşan devrimin ardından Müslüman Kardeşler hareketinin iktidara gelmesi Riyad tarafından endişeyle izlenmiştir. Müslüman Kardeşlerin giderek daha güçlü bir siyasi aktör haline gelmesi ve Mısır gibi bölgenin en önemli ülkelerinden birisinde iktidar kadrolarına sahip olması, Suudi Arabistan yönetimi tarafından doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Öte yandan Muhammed Mursi'nin İran'a yönelik politikası da Suudi Arabistan tarafından

endişeyle karşılanmıştır. Mursi'nin İran'a bir ziyaret gerçekleştirmesi ve Tahran yönetimiyle Mısır'ın geleneksel politika çizgisinden farklı olarak "normal" ilişkiler geliştireceğinin işaretlerini vermesi, Riyad'ın tepkisini çekmiştir. Bu nedenle İran'ın Arap devrimlerini destekleyerek (Ataman ve Akdoğan, 2012: 471) bölgede istikrarsızlığın artması ve başta Suudi Arabistan gibi İran karşıtı rejimlerin değişmesini amaçladığını düşünen Riyad yönetimi, Mursi liderliğindeki Mısır'ın bu endişeleri göz ardı etmesine tepki göstermiştir.

Nitekim bu dönemde Kral Abdullah yönetimi, Muhammed Mursi liderliğindeki Mısır'a destek olmamış, buna karşın Birleşik Arap Emirlikleri, ABD ve İsrail gibi ülkelerle işbirliği yaparak Müslüman Kardeşler iktidarının başarısız olması için çabalamıştır. İhvan'ın Mısır'daki iktidar tecrübesinin başta kendisi olmak üzere diğer Arap ülkelerine yayılabileceğinden endişe eden Suudi Arabistan özellikle Birleşik Arap Emirlikleri'nin de desteğini alarak Mısır'da askeri darbenin gerçekleşmesine ve Müslüman Kardeşler hareketinin iktidardan uzaklaştırılmasına öncülük etmiştir. Darbenin ardından iktidara gelen Abdülfettah El-Sisi liderliğindeki otoriter yönetimin Suudi Arabistan tarafından güçlü biçimde desteklenmesi (Hearst, 2013) Müslüman Kardeşler iktidarının son bulmasında Riyad'ın oynadığı rolü bir anlamda teyit etmektedir.

Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler karşıtı bu politikası, Mısır'daki Sisi yönetimiyle koordineli biçimde devam etmiştir. Müslüman Kardeşler hareketi siyasi ve toplumsal bir aktör olarak yok etmek isteyen iki yönetim harekete karşı bölgesel bir kampanya başlatmıştır. Önce Mısır'da terör örgütü ilan edilen Müslüman Kardeşler hareketi (Anadolu Ajansı, 2014) daha sonra Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir. Suudi Arabistan'ın İhvan'ı terör örgütü listesine alması 3 farklı gerekçeyle açıklanabilir. Bunlardan ilki Müslüman Kardeşler hareketinin siyasi bir oluşum olarak Suudi hanedanlığına karşı bir alternatif haline gelmesi ihtimalidir. Bu durum özellikle Arap devrimleri ile birlikte daha açık biçimde ortaya çıkmıştır. Bu ihtimali ortadan kaldırmak isteyen Suudi yönetimi, Müslüman Kardeşler hareketine karşı "temizlik" kampanyasını en güçlü biçimde savunan ülke olmuştur.

Suudi Arabistan'ın İhvan'ı terör örgütü listesine almasındaki ikinci nedense Müslüman Kardeşler hareketinin ideolojisinin Vahhabilik ile uyuşmayan bir yapıda olmasıdır (Steinberg, 2014). Nitekim, Müslüman Kardeşler hareketi ile yakın olunan dönemde dahi İhvan'ın ideolojik anlamda zemin kazanmasına karşı çıkan Suudi Arabistan, özellikle Arap devrimleri sonrası dönemde bu tutumunu katılaştırmıştır. Müslüman Kardeşlerin ideolojisinin Vahhabilikle uyuşmaması iki aktörü zıt kutuplara itmiştir. İhvan'ın bu muhafazakar Sünni doktrini, Suudi hanedanlığının temel prensiplerine de bir meydan okuma olarak görülmüş ve iki aktör arasındaki gerginlikler derinleşmiştir (BBC News, 2014).

Riyad yönetiminin İhvan'ı terör örgütü listesine koymasının üçüncü ve en önemli gerekçesiyse Mursi'nin İran'la olan ilişkisidir. Mısır ile İran arasında 1979'dan bu yana gerçekleşen ilk resmi ziyaretin Muhammed Mursi (Yorulmaz, 2013) tarafından yapılması Suudi Arabistan tarafından endişeyle izlenmiştir. Her ne kadar Mursi buradaki konuşmasında İran'a sert mesajlar vermiş olsa da bu ziyaret ve devamındaki süreçte İran ile sürdürülen ilişkiler, Riyad'ın Müslüman Kardeşler hareketine yönelik kaygılarını artırmıştır. Bu endişenin farkında olan İhvan, resmi sözcüsü Mahmut Gazlan'ın "İran'ın Şii yayılmacılığından ve Körfez'deki Arap ülkelerinin güvenliğini tehdit etmekten vazgeçmelidir" açıklaması ile Arabistan'ın desteğini almak istemiştir. İzleyen dönemde ise Mursi liderliğindeki Mısır'ın İran'la ilişkileri normalleştirme adına adımlar atması, Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'e karşı düşmanlığının derinleşmesine neden olmuştur.

Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler hareketini terör örgütü ilan etmesinin ardından Riyad yönetimi İhvan'ın ortadan kaldırılması adına geniş kapsamlı bir kampanya başlatmıştır. Bu çerçevede Suudi Arabistan vatandaşı 9 öğretim üyesi İhvan mensubu oldukları gerekçeyle gözaltına alınmıştır (Gulf News, 2014). Öte yandan Müslüman Kardeşler hareketine ait ve İhvan üyelerince kaleme alınan kitaplar Riyad'da düzenlenen uluslararası kitap fuarında yasaklanmıştır (Globalmbwatch, 2014a). Müslüman Kardeşler çizgisinde yayın yapan haber kaynakları kapatılırken (Globalmbwatch, 2014b) İhvan üyesi 3 imama vaizlik yasağı getirilmiştir (Globalmbwatch, 2014c).

Sonuç olarak, Kral Abdullah döneminde Suudi Arabistan'ın İhvan politikası düşmanlık boyutuna ulaşmıştır. Müslüman Kardeşler hareketinin Suudi Arabistan'daki yapılanmasının ya da bu harekete yakın fikri yapıda olan aktörlerin siyasi olarak güçlenmeleri ve yine hareketin Mısır'daki iktidar tecrübesi sırasında İran'la iyi ilişkiler geliştirmesi, Suudi Arabistan'ın harekete karşı sert bir tutum almasına neden olmuştur. Mısır'da askeri darbeyi destekleyen Suudi Arabistan yönetimi, darbenin ardından iktidara gelen Sisi rejimini koşulsuz olarak desteklemiştir. Sisi yönetiminin Müslüman Kardeşler karşıtı politikalarına destek veren Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn gibi ülkelerin de desteği ile hareketi bölge siyasetinden tamamen dışlamak üzerine girişimlerini yoğunlaştırmıştır.

Kral Selman Dönemi Suudi Arabistan'ın İhvan Politikası (2015-2016)

Kral Abdullah'ın 2015'te vefat etmesiyle Selman bin Abdülaziz, Arabistan'ın yeni kralı olmuştur. Kral Selman'la birlikte Suudi Arabistan'ın İhvan politikasında sınırlı da olsa bir değişimden bahsedilebilir. Söz konusu bu değişimde hem Riyad yönetiminin hem de İhvan yönetiminin tutum ve davranışı etkili olmuştur. Suudi Arabistan yönetimindeki değişimin ve diğer bölgesel gelişmelerin de etkisi ile bu dönemde Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasında bir normalleşme çabası görülmektedir. Kral Selman'ın tahta geçmesi ile bölgesel ve uluslararası alanda daha etkin bir konuma gelmeyi hedefleyen Suudi Arabistan, statükocu anlayıştan bölgesel güç dinamiklerini şekillendirici anlayışa geçerek yeni bir dış politika izlemeye başlamıştır (Neubauer, 2016).

Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler hareketine yönelik yumuşama politikası Kral Selman yönetiminin ilk dönemlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır. Suudi Arabistan'daki üst düzey yetkililerden yapılan "İhvan'la sorunumuz yok" açıklaması, Hamas'ın¹³ önceki lideri Halid Meşal'in Suudi Arabistan ziyareti (Al Jazeera, 2015) ve izleyen dönemde Hamas'la ilişkilerdeki normalleşme, Tunus'taki Nahda Partisi ile Yemen'deki İhvan'ın bir uzantısı olan İslah hareketiyle yapılan

13 Hamas, İhvan'ın Filistin koludur. Milton, 2016: 30.

temaslar ve Ürdün'deki Müslüman Kardeşler hareketi lideri Hammam Said'in Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesi hareket ile Riyad yönetimi arasındaki yakınlaşmanın işaretleri olarak görülmektedir.

Suudi Arabistan'ın Kral Selman döneminde Müslüman Kardeşler'e yönelik yaklaşımını yumuşatmasında üç nedenden bahsedilebilir. Bunlardan ilki bölgesel düzeyde giderek ciddi bir tehdit haline gelen DEAŞ'a karşı Müslüman Kardeşler gibi ılımlı bir hareketin siyaset sahnesinden dışlamanın yaratacağı kaygılar gösterilebilir. İkinci olarak bölgesel düzeyde en ciddi rakip olarak görülen İran'ın dengelenmesi adına Müslüman Kardeşler halen ciddi bir aktör olarak görülmektedir (Sadeq, 2015). Dolayısıyla Suudi Arabistan İran'a karşı Müslüman Kardeşler kartını yanında görmek istemektedir. Son olarak Yemen ve Suriye'de devam eden iç savaşlarda İran destekli Beşar Esad rejimine ve Husilere karşı Suudi Arabistan'a ideolojik olarak en yakın sayılabilecek iktidar alternatifleri Müslüman Kardeşler hareketi ve onun uzantılarıdır. Buna son dönemde giderek İran etkisine giren Irak da örnek verilebilir. Şii yayımlılığının açık biçimde gözlemlendiği Irak'ta merkezi hükümetin giderek İran etkisine girmesi karşısında Suudi Arabistan'ın yerel alternatifler bulma konusunda sıkıntıları gözlemlenmektedir. Bunların dışında Suudi Arabistan'ın katı Müslüman Kardeşler politikasını sürdürmesi Riyad ile Ankara arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında düşünüldüğünde Suudi Arabistan'ın yeni dönemde Müslüman Kardeşler hareketi ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacına dikkat çekilmelidir (Al-Arian, 2015).

Suudi Arabistan'ın İhvan ile ilişkilerinin değişeceğine dair ilk sinyali Dışişleri eski bakanı Suud el-Faysal vermiştir. Faysal'ın yaptığı açıklamada, 'İhvan ile bir problemimiz yoktur. Bizim problemimiz teşkilatın tamamıyla değil, teşkilatın içerisindeki küçük bir gruptur' demiştir (Atkinson, 2015). Hamas'la ilişkilerde yaşanan normalleşme de Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasında yumuşamaya gidebileceğinin işaretçisi olarak görülmüştür. Hamas lideri Halid Meşal ile Kral Selman'ın 2015'in Temmuz ayında bir araya gelmesi ve sonrasında 8 Hamas üyesinin hapisneden çıkarılması, Arabistan'ın İhvan politikasında olumlu değişikliğin sinyalleri olarak görülmektedir (Ibish, 2015). Suudi yetkililer görüşmenin amacının siyasi değil, dini olduğunu söylemiş olsalar da bu görüşme, Arabistan'ın İhvan'a yöne-

lik politikasındaki değişimin somut çıktısı olarak algılanmıştır. Suudi Arabistan ile Hamas ve Müslüman Kardeşler arasındaki yakınlaşma ve yine Riyad yönetiminin kendisini Sünni ülkelerin liderliği pozisyonunda görme çabası o dönemde uluslararası medyada “Suudi Arabistan’ın yeni Sünni ittifakı” şeklinde yorumlanmıştır (Ibish, 2015).

Arap devrimleri sürecinde ülkelerindeki Müslüman Kardeşler hareketini kendi iktidarlarına karşı bir tehdit olarak gören Körfez ülkeleri, Mısır’da 3 Temmuz’daki darbenin ardından Müslüman Kardeşlerin bir aktör olarak saf dışı edilmesi ile birlikte daha ciddi bir tehdit olarak gördükleri İran’a yönelmişlerdir. İran’la olan rekabetin artması ve Tahran’la mücadelenin güçlenmesi nedeniyle müttefiklere ihtiyacı olan Suudi Arabistan liderliğindeki Körfez ülkeleri yeniden Müslüman Kardeşler hareketi ile yakınlaşma seçeneğini gündemlerine almıştır.

Kral Selman yönetiminin ilk iki yılında gözlemlenen Müslüman Kardeşler’le normalleşme politikası 2017’nin başlarından itibaren yeniden ikinci plana itilmiştir. ABD’de Donald Trump’ın başkan olarak seçilmesi ile özellikle İran konusunda güçlü bir müttefik kazanan Suudi Arabistan yönetimi, Müslüman Kardeşler karşıtı tutumunda yaşanan yumuşamayı ilerletme konusunda çaba göstermemiştir. Öyle ki Suudi Arabistan yönetimi 2017’nin Haziran ayında Müslüman Kardeşler’e destek olduğu ve İran’la işbirliği yaptığı gerekçesiyle Katar’a yönelik bölgesel bir ambargo başlatma kararı almış ve İhvan karşıtı bölgesel politikalarını sürdürmeye devam etmiştir. Gelinek noktada Suudi Arabistan’ın Müslüman Kardeşler hareketine yönelik olumsuz tutumunu devam ettirdiği ancak İran tehdidi karşısında kaygılara sahip olan Riyad yönetiminin İhvan hareketi ile diyalog kapısının tamamen kapatmayı göze alamadığı da söylenebilir. Nitekim Yemen ve Suriye gibi bölgesel çatışmalarda ve Irak ve Lübnan gibi siyasi istikrarsızlığın hakim olduğu ülkelerde İran’ın etkisinin artmasından ziyade Müslüman Kardeşler’e yakın grupların iktidar kadrolarına gelmesi Suudi Arabistan için öncelikli tercih olacaktır (Ibish, 2015). Müslüman Kardeşler hareketinin bu çerçevede İran’la olası bir yakınlaşması Suudi Arabistan için ciddi problem teşkil edecektir.

Sonuç

Elinde bulundurduğu güç unsurlarıyla Suudi Arabistan Ortadoğu siyasetinde önemli rol oynamaktadır. Riyad'ın bu güçlü pozisyonu Suudi hanedanlığının Ortadoğu'nun diğer bölgesel aktörleriyle nüfuz mücadelesi yürütmesine neden olmaktadır. Ortadoğu'da bölgesel güç rekabetinin tarihsel sürecine baktığımızda Suudi Arabistan'ın en temel iki rakibi Kızıldeniz üzerinden batı komşusu Mısır ve Basra Körfezi üzerinden doğu komşusu İran olarak görülmektedir.

Suudi Arabistan'ın bu iki ülkeyle girdiği rekabette öne çıkan unsurların başında Müslüman Kardeşler hareketi gelmektedir. Hareketin Mısır'da iktidara gelmesi ihtimali Suudi Arabistan için her dönemde bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle Suudi Arabistan'ın Mısır bağlamında Müslüman Kardeşler politikası hareketin sosyal faaliyetlere odaklanmış, iktidardan uzak ve siyaseten güçsüz bir konumda kalmasının tercih edildiği şeklinde özetlenebilir. Öte yandan İran'la rekabet bağlamında ise Suudi Arabistan için Müslüman Kardeşler bölgesel bir müttefik olarak görülmektedir. Nitekim İran'ın bölgedeki yayılcı ajandasına karşı kullanılabilir en önemli toplumsal ve siyasal aktör olarak Müslüman Kardeşler görülmektedir. Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler politikasının merkezinde bu ikilem yatmaktadır. Bir taraftan Müslüman Kardeşler hareketinin bir iktidar alternatifi olarak güçlenmesi engellenmek istenirken, diğer taraftan özellikle İran'la yürütülen bölgesel mücadelede bir müttefik olarak kullanılmak istenmektedir.

Buradan hareketle tarihsel süreç içerisinde Suudi Arabistan'ın İhvan politikası tehdit ve denge unsuru arasında konjonktürel olarak değişmiştir. Bazı dönemlerde Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşler ile yakınlaşarak bölgesel rakiplerini dengelerken bazı dönemlerdeyse bölgesel rakiplerinin İhvan ile yakınlaşması Riyad yönetimi tarafından tehdit olarak görülmüştür.

Diğer yandan, Suudi Arabistan siyasal sisteminin merkezindeki monarşik düzenin “rejim güvenliği” konusundaki katı tutumu Riyad yönetiminin İhvan'ı sürekli olarak bir tehdit olarak görmesine neden olagelmıştır. Bu nedenle Müslüman Kardeşler hareketinin Suudi Arabistan'daki kolu olarak da kabul edilen Sahve hareketinin 1990'lar-

dan itibaren Suudi yönetimi aleyhine ciddi bir muhalefet yürütmesi, Riyad'ın harekete yönelik tehdit algısını ciddi biçimde artırmıştır. Bu nedenle 1990'lardan bu yana Suudi Arabistan ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişkiler gergin biçimde devam etmiştir. 2010'da başlayan Arap devrimleri sonrasındaki süreçte de görülen bu durumun gelecekte de benzer bir trend izleyeceği söylenebilir. Bunda özellikle son birkaç yıldır yaşanan gelişmelerin ve Müslüman Kardeşler ile Riyad yönetimi arasında derinleşen farklılıkların etkili olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

- Abu el- Feth, A. (1965). *Mısır İhtilalinin İçyüzü ve Nasır*. (çev. Nusret Kuruoğlu). İstanbul: Rek-tur Kitap Servisi.
- Abukhalil, A. (2004). *The Battle for Saudi Arabia: Royalty, Fundamentalism, and Global Power*. Seven Story Press.
- Al-Arian, A. (2015, 29 July). Is Saudi Arabia warming up to the Muslim Brotherhood?. *Al Jazeera*. www.aljazeera.com adresinden alındı.
- Al Jazeera (2012, 12 June). Egypt's Morsi visits Saudi for security talks. *Al Jazeera*. www.aljazeera.com adresinden alındı.
- Al Jazeera (2015, 17 July). Saudi kings meets Hamas leader Meshaal in Mecca. *Al Jazeera*. www.aljazeera.com adresinden alındı.
- Alshamsi, M. J. (2011). *Islam and Political Reform in Saudi Arabia*. New York and London: Routledge.
- Al-Rasheed, M. (2006). *Contesting the Saudi State*. New York: Cambridge University Press.
- Anadolu Ajansı (2014, 7 Mart). Suudiler İhvan'ı terör örgütü saydı. *Anadolu Ajansı*. www.aa.com.tr adresinden alındı.
- Arı, T. ve Koç, E. (2014). Müslüman Kardeşler Hareketinin Mısır Hükümeti ile Paradoksal İlişkilerinin Analizi: 1931 – 1970, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 225-232.
- Ataman, M. ve Akdoğan, İ. (2013). Suudi Arabistan 2012. Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.). *Ortadoğu Yıllığı 2012* içinde. İstanbul: Açılım Kitabevi.
- Atkinson, M. (2015, 11 February). Saudi Arabia has 'no problem' with Muslim Brotherhood: Foreign Minister. *Middle East Eye*. www.middleeasteye.com adresinden alındı.
- Atlıoğlu, Y. (2015, 15 Mayıs). Suriye'de Muhalefer Uyanyor Mu?. *TASAM*. www.tasam.org adresinden alındı.
- Atwan, A. (2015). *Islamic State: The Digital Caliphate*. London: Saqi Books.
- BBC News (2014, 7 March). Saudi Arabia declares Muslim Brotherhood 'terroristgroup'. *BBC*. www.bbc.com adresinden alındı.
- Bergen, P. L. (2011). *The Longest War: Enduring Conflict Between America and Al-Qaeda*. New York: Free Press.
- Bilgen, Y. (2015, 29 Ekim). Palmira'nın bilinmeyen hikayesi. *Aljazeera*. www.aljazeera.com.tr adresinden alındı.
- Blanchard, C. M. (2016). Saudi Arabia: Background U.S. Relations.

- Congressional Research Service*. www.fas.org adresinden alındı.
- Bowen, A. (2015, 10 July). Prince Saud al-Faisal's legacy lives on in Saudi foreign policy. *Al Arabiya*. www.english.alarabiya.net adresinden alındı.
- Brenson, A. (2012). *The Secret Soldier: G. P. Putnam's Sons*. New York: The Berkley.
- Copeland, T. E. (2007). *Fool Me Twice: Intelligence Failure and Mass Casualty Terrorism*. Boston: Martinus Nijhoff/ Brill.
- Copeland, M. (1995). *Devletler Oyunu Bir CIA Ajanının Anıları*. İstanbul: Nehir.
- Cordesman, A. H. (2003). *Saudi Arabia Enters The Twenty-First Century: The Political, Foreign Policy, Economic and Energy Dimension*, Westport: Greenwood Publishing Group.
- Danahar, P. (2013). *The New Middle East: The World After the Arab Spring*, New York: Bloomsbury.
- Ekinci, E. B. (2014, 12 Kasım). Suudi Arabistan Kraliyet Ailesinin Serüveni. *Ekrem Bugra Ekinci*. www.ekrembugraekinci.com adresinden alındı.
- Esposito, J. L. (1998). *Islam and Politics*, New York: Syracuse Univ. Press.
- Fandy, M. (2007). *(Un) civil War of Words: Media and Politics in the Arab World*. London: Praeger.
- Gallagher, J. ve Patterson, E. D. (2009). *Debating the War of Ideas*, New York: Palgrave Macmillan.
- Gause, G. F. (2011). Saudi Arabia in The New Middle East. *Council of Foreign Relations*. Special Report 63. New York.
- Globalmbwatch (2014a, 3 March). Saudi Arabia Bans Muslim Brotherhood Books From Riyadh International Book Fair. *Global MB Watch*. www.globalmbwatch.com adresinden alındı.
- Globalmbwatch (2014b, 13 March). Saudi Arabia To Close Local Al Jazeera Office. *Global MB Watch*. www.globalmbwatch.com adresinden alındı.
- Globalmbwatch (2014c, 14 March). Saudi Arabia Bans Three Imams Over Ties To Muslim Brotherhood. *Global MB Watch*. www.globalmbwatch.com adresinden alındı.
- Goldsmith, Leon T. (2015), Alawi Diversity and Solidarity: From the Coast to the Interior. Michael Kerr and Craig Larkin (eds.), *The*

- Alawis of Syria: War, Faith and Politics in the Levant* içinde. New York: Oxford University Press,
- Goodarzi, J. M. (2009). *Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*. London: I.B. Tauris.
- Gray, M. (2014). *Global Security Watch- Saudi Arabia*. California: Praeger.
- Grossman, M. (1995). *Encyclopedia of the Persian Gulf War*. ABC-CLIO.
- Gulf News (2014, 26 May). 9 professors held for Brotherhood links in Saudi Arabia. Gulf News. www.gulfnews.com adresinden alındı.
- Gürpınar, B. (2014). Sürgünde Örgüt: Suriye İhvanı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 115-132.
- Haykel, B. (2011). Al-Qa'ida and Shiism. Assaf Moghadam ve Brian Fishman (ed.), *Fault Lines in Global Jihad: Organizational*, New York: Routledge.
- Hegghammer, T. (2010). *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*. New York: Cambridge University Press.
- Hearst, D. (2013, 20 August). Why Saudi Arabia is taking a risk by backing Egyptian coup?. *The Guardian*. www.theguardian.com adresinden alındı.
- Human Rights Watch (1992, 1 May). Empty Reforms: Saudi Arabia's New Basic Laws. Human Rights Watch. www.hrw.org adresinden alındı.
- Ibish, H. (2015, 31 July). Saudi Arabia's New Sunni Alliance. *New York Times*. www.nytimes.com adresinden alındı.
- Jamal, A. A. (2012). *Of Empires and Citizens*. Princeton: Princeton University Press.
- Kiras, İ. (2015, 2 Mayıs). Arap birliğine karşı İslam birliği. *Vatan Gazetesi*. www.gazetevatan.com adresinden alındı.
- Kirkpatrick, D. D. (2014, 7 March). Saudis Put Terrorist Label on Muslim Brotherhood. *New York Times*. www.nytimes.com adresinden alındı.
- Lacroix, S. (2011). *Awakening Islam*. London: Harvard Press University.
- Laub, Z. (2014, 15 January). Egypt's Muslim Brotherhood. Council on Foreign Relations. www.cfr.org adresinden alındı.
- Lefevre, R. (2013). *Ashes of Hama*. New York: Oxford University of Press.

- Milton, B. E. (2016). *Muslim Brotherhood*. New York: Routledge.
- Murphy, C. (2014, 21 April). The Saudi-Brotherhood divide. *Pulitzer Center*. www.pulitzercenter.org adresinden alındı.
- Nelson, M. (1998). *The Presidency A-Z*. London and New York: Routledge.
- Neubauer, S. (2016, 22 January). King Salman's first year: Saudi Arabia reshapes regional power Dynamics. *Al Arabiya*. www.english.alarabiya.net adresinden alındı.
- Porat, L. (2010, December). The Syrian Muslim Brotherhood and the Assad Regime. *Middle East Brief: Brandeis University Crown Center for Middle East Studies*. www.brandeis.edu adresinden alındı.
- Quist, B. W. ve Drake, D. F. (2005). *Winning the War on Terror: A Triumph of American Values*. New York: iUniverse Press.
- Sadeq, M. (2015, 17 February). The Muslim Brotherhood's conditional return to Saudi favor. *The New Arab*. www.araby.co.uk adresinden alındı.
- Simons, G. (1998). *Saudi Arabia: The Shape of a Client Feudalism*. London: Palgrave Macmillan.
- Steinberg, G. (2014, 14 March). The Gulf States and Muslim Brotherhood. *Pomeps*. www.pomeps.org adresinden alındı.
- Sunuyama, S. (2007). *Syrian and Saudi Arabia: Collaboration and Conflicts in the Oil Era*. London: I.B.Tauris.
- The American Foreign Policy Council (2013, 6 September). Saudi Arabia, *ALMANAC of Islamism*. www.almanac.afpc.org adresinden alındı.
- Torabi, G. (2012). Arab Revolutions and Iran's Security. *Discourse: An Iranian Quarterly*, 10(1-2), 97-117.
- Wagemakers, J. (2012). *A Quietist Jihadi: The Ideology and Influence of Abu Muhammad al-Maqdisi*. New York: Cambridge Press.
- Yorulmaz, S. (2016). Müslüman Kardeşler ve Suudi Arabistan Üzerine Bir Değerlendirme. *ORSAM*, 8(72), 66-68.
- Wiedl, K. N. (2006). The Hama Massacre: Reasons, Supporters of the Rebellion, Consequences. *GRIN Verlag*.
- Yorulmaz, S. (2013, 2 Nisan). Mısır-İran İlişkilerinin Mısır Açısından Değerlendirilmesi, *ORSAM*, www.orsam.org.tr adresinden alındı.